

УДК 373.3.018.32:316.77

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНОЇ ГРИ В СИСТЕМІ ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ СОЦІАЛЬНОГО ПІЗНАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Міхеєва О.І.,
старший викладач кафедри дошкільної освіти
Донбаський державний педагогічний університет

Шутько О.О.,
магістрант кафедри дошкільної освіти
Донбаський державний педагогічний університет

У статті проаналізовано наукові підходи до проблеми використання інтерактивної гри в системі педагогічного супроводу соціального пізнання в дошкільному дитинстві. Феномен «соціальне пізнання» розглядається в контексті філософських, соціологічних і соціально-психологічних досліджень. Педагогічний супровід соціального пізнання дітей дошкільного віку представлено як інноваційну стратегію, спрямовану на особистісно рієнтовану модель організації педагогічного процесу. Визначено чинники, які дозволяють зіставити завдання педагогічного супроводу соціального пізнання дитини дошкільника і розвивального потенціалу інтерактивної гри.

Ключові слова: соціальне пізнання, соціальне пізнання в дошкільному дитинстві, педагогічний супровід, інтерактивні методи педагогічного впливу, інтерактивна гра, ігрова технологія.

В статье проанализированы научные подходы к проблеме использования интерактивной игры в системе педагогического сопровождения социального познания в дошкольном детстве. Феномен «социальное познание» рассматривается в контексте философских, социологических и социально-психологических исследований. Педагогическое сопровождение социального познания детей дошкольного возраста представлено как инновационная стратегия, направленная на личностно ориентированную модель организации педагогического процесса. Определены факторы, позволяющие сопоставить задачи педагогического сопровождения социального познания ребенка дошкольника и развивающего потенциала интерактивной игры.

Ключевые слова: социальное познание, социальное познание в дошкольном детстве, педагогическое сопровождение, интерактивные методы педагогического воздействия, интерактивная игра, игровая технология.

Mikheieva O.I., Shytko O.O. THEORETICAL SUBSTANCES OF THE PROBLEM OF THE USE OF INTERACTIVE GAME IN THE PEDAGOGICAL SOCIAL SYSTEM OF THE SOCIAL KNOWLEDGE OF CHILDREN OF PRIMARY PRESCHOOL AGE

The article analyzes scientific approaches to the problem of using interactive games in the system of pedagogical support of social cognition in preschool children. The phenomenon of “social cognition” is considered in the context of philosophical, sociological and socio-psychological research. Pedagogical support of social cognition of preschool children is presented as an innovative strategy aimed at the personality-oriented model of organization of pedagogical process. The factors that make it possible to compare the tasks of pedagogical support of social cognition of the preschool child and the developing potential of the interactive game are determined.

Key words: social cognition, social cognition in preschool childhood, pedagogical support, interactive methods of pedagogical influence, interactive game, game technology.

Постановка проблеми. Освіта в період дошкільного дитинства є базисом для оптимальної соціалізації особистості. Її складником є соціальне пізнання, спрямоване на здобуття знань про соціальний світ, яке активізує всю сукупність пізнавальних процесів, відкриває можливості в набутті досвіду побудови стосунків у суспільстві. Соціальне пізнання в дошкільному дитинстві є основою для побудови Я-концепції, осмислення взаємин із соціумом, формує образ світу в дитини.

Специфіка дошкільного дитинства потребує допомоги в усвідомленні й розумінні дитиною особливостей соціального простору, стосунків, соціальних ролей, подій, що має впливати на успішну взаємодію дитини із соціумом.

Аналіз сучасних світоглядних позицій показує, що модель педагогічного супроводу дитинства в системі дошкільної освіти відпрацьована на рівні сукупності концептуальних положень. Очевидно, що практичне здійснення парадигми супроводу у взає-

модії педагога з дитиною можливе за визначення вихідної педагогічної позиції, створення відповідних умов, реалізації конкретних педагогічних технологій. Доведено, що найбільш ефективною технологією є гра. Реалізація особистісно-орієнтованої моделі виховання дошкільників останніми десятиліттями зумовила активне вивчення розвивальних можливостей інтерактивної гри [4, с. 10].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальною тенденцією сучасної системи дошкільної освіти є поступовий перехід від цінностей навчання дитини до цінностей її розвитку, від методології формування до методології педагогічного супроводу (І. Бех, М. Бітянова, Т. Глазкова, Я. Коломінський, К. Крутій, І. Липський, С. Юсфін).

У наукових дослідженнях (Г. Андреева, О. Бодальов, М. Бившева, Н. Іванова, О. Кононко, В. Кудрявцев, Д. Фельдштейн, О. Чеснокова) соціальний розвиток співвідноситься з різними аспектами соціального пізнання, яке безперервно розвивається на всіх вікових етапах життя людини.

Питання використання інтерактивних ігор як одного з інтерактивних методів висвітлено в дослідженнях відомих учених-практиків (Г. Лендрет, К. Лютова, О. Коропова, Е. Коротаєва, О. Пометун, О. Хухлаєва, К. Фопель, В. Шевцова й ін.). Вони довели адекватність використання інтерактивної гри для вирішення проблем розвитку особистості дитини.

Співвідношення поля інтерактивної гри з феноменом соціального пізнання й особливостями його розвитку в дошкільному дитинстві дозволило нам виявити такі суперечності: між необхідністю цілеспрямованої організації соціального пізнання дошкільників і недостатністю наукових досліджень, що розкривають специфіку даного процесу; між потенційними можливостями педагогічного супроводу і слабкою розробленістю змісту та форм його реалізації в процесі соціального пізнання старших дошкільників; між можливостями використання інтерактивної гри як засобу педагогічного впливу на розвиток соціального пізнання дитини та її реальним місцем у сучасній освітній практиці. Необхідність пошуку засобів усунення цих суперечностей зумовила вибір проблеми дослідження.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз дослідження проблеми в науковому дискурсі й обґрунтування використання інтерактивної гри в системі педагогічного впливу на розвиток соціального пізнання дитини-дошкільника.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соціальне пізнання як наукова категорія вивчається на філософському, соціологічному, культурологічному, психологічному, педагогічному рівнях у декількох напрямках:

- дослідження соціального пізнання з метою вивчення його механізмів, а саме: яким чином у людей формується образ соціальної реальності та як осмислюються стосунки з іншими людьми [1];

- вивчення психологічних, соціальних чинників, що впливають на вміння людини орієнтуватися в умовах соціальної реальності й успішно до неї адаптуватися [3];

- аналіз формування образу соціальної реальності на різних етапах соціалізації особистості [3, с. 12].

Філософські та соціологічні дослідження (В. Віндельбант, І. Кант, Д. Локк, К. Мангейм, П. Сорокін, Г. Ріккетт та ін.) були своєрідною підготовкою для дослідження проблем соціального пізнання вченими-психологами.

У філософії, соціології, соціальній психології визначаються такі аспекти соціального пізнання, як осмислення зв'язків об'єктів зовнішнього світу; осмислення власних зв'язків із цим світом; усвідомлення реальності та свого місця в ній [1].

У структурі соціального пізнання вчені виокремлюють наукове пізнання (пізнання сукупності соціальних явищ, стосунків, фактів) та побутове пізнання людиною соціального світу. Для нашого дослідження актуальним є останній підхід.

Здатність до сприйняття й інтерпретації соціального світу – особлива сторона психічної діяльності людини, для визначення якої використовуються поняття, пов'язані зі сферою її соціальних здібностей.

Аналіз наукових джерел доводить, що сутність соціального пізнання визначається через сукупність пов'язаних між собою дефініцій «пізнання», «соціальний інтелект», «соціальне пізнання», «соціальне пізнання дітей дошкільного віку».

Категорія «пізнання» відбиває процес діяльності людини, основним змістом якої є віддзеркалення об'єктивної реальності в її свідомості, а результатом – одержання певних знань про навколишній світ. Пізнання здійснюється на рівні функціонування вищих психічних функцій [1, с. 12].

Особливості соціального пізнання визначаються його досить складним об'єктом, яким є соціум, що охоплює сукупність як матеріальних, так і ідеальних стосунків та існує як результат свідомої діяльності людей.

Соціальне пізнання являє собою цілісний багатовимірний феномен і забезпечує по-

будову адекватного цілісного образу світу, який містить широкий спектр соціальних об'єктів. У процесі соціального пізнання структуруються знання про соціальний світ (середовище, Я-концепція, образи інших об'єктів соціального світу та їхні стосунки) [3; 12].

Соціальне пізнання дошкільників в науковому дискурсі розглядається як процес активізації соціальної сфери дитини, що забезпечує побудову цілісної картини світу та регулює поведінку через осмислення ставлення до найближчого соціального простору, власного Я, інших значущих людей та життєвих подій (М. Бившева, В. Кудрявцев, О. Чеснокова).

З позиції вікової психології проблема соціального пізнання активно досліджується в останні два десятиліття. У працях О. Бодальова, В. Мухіної, Д. Фельдштейна, О. Чеснокової й інших учених визначено етапи розвитку соціального пізнання дитини в різні періоди дошкільного дитинства – від довербальної стадії ситуативного реагування до соціальної категоризації міжособистісних відносин на вербальному рівні:

1. На ранніх стадіях онтогенезу уявлення дитини про значущі стосунки існують в просторі значень, смислів і переживань: на довербальній стадії під час зіткнення емоцій різного ступеня узагальненості виникає підсумкова емоція, що несе в собі нову оцінку і стає підставою для власне ситуативного реагування; з розвитком розуміння мови (ще до виникнення активної мови) і становленням знакової функції дитині стає доступною соціальна категоризація, що пов'язується і з міжособистісним сприйняттям невербальної поведінки [3, с. 6].

2. У ранньому дитинстві виникає план уявлень, коли дитина починає диференціювати і позначати стани, дії, стосунки, що веде до встановлення відносин з іншою людиною на позитивних емоційних засадах [7].

3. У віці 3–6 років дитина починає розрізняти внутрішнє ставлення до неї з боку оточення і зовнішні способи його вираження на основі розвитку її уявлень про міжособистісні відносини і здатності до рефлексії. Наприкінці дошкільного віку дитина диференціює стійкі довготривалі стосунки та їхні ситуативні прояви. Дитині стають доступними шляхи пізнання не тільки інших соціальних суб'єктів, але і самої себе [3, с. 4].

Сучасна система вітчизняної дошкільної освіти використовує інноваційні стратегії в контексті пошуку підходів, спрямованих на особистісно зорієнтовану модель організації педагогічного процесу. У системі

дошкільної освіти зусиллями вчених і практиків складається особлива культура підтримки і допомоги дитині в освітньому процесі.

Поняття «педагогічна підтримка» стало вихідним для появи нового терміна – «педагогічний супровід», що найбільш повно відповідає гуманістичним підходам до взаємодії дорослого та дитини, на відміну від педагогіки формування (Ш. Амонашвілі, І. Бех, Н. Гавриш, Є. Коротаєва, О. Кононко, К. Крутій, К. Роджерс, В. Якіманська й ін.).

У дослідженнях І. Липського зазначається, що характерними особливостями педагогічного супроводу є його соціальна зумовленість, педагогічність мети, а також конкретний просторово-часовий характер (організація та функціонування процесу педагогічного супроводу в певних освітніх системах, організованих у конкретних часових і просторових умовах) [9].

Аналіз різних підходів до проблеми педагогічного супроводу дозволяє стверджувати: його мета співвідноситься з наявністю вибору відповідного шляху розвитку та відповідальності за нього; механізмом реалізації є взаємодія того, хто супроводжує, і того, кого супроводжують, у спеціально створених умовах; кінцевий результат педагогічного супроводу демонструє перехід особистісного розвитку дитини на більш високий соціально прийнятний рівень [2; 4; 9].

У науковій літературі наявні різні критерії та підходи до визначення видів (форм) педагогічного супроводу: опіка, наставництво, партнерство, співпраця, співдружність (А. Белкін); захист, допомога, підтримка, супровід (Н. Михайлова, С. Юсфін); добровільна та вимушена форми супроводу, запланований та імпровізаційний супровід, довгостроковий і короткостроковий, «живий» контакт і заочний, продуктивний і непродуктивний (Є. Коротаєва); метод створення сприятливих умов (К. Крутій); комплексний метод, що передбачає діагностику, інформаційне забезпечення, консультації та первинну допомогу (К. Крутій, Н. Рогальська).

Звернення до проблеми педагогічного супроводу в період дошкільного дитинства зумовлене специфікою соціальної ситуації розвитку дитини. Необхідно зазначити, що старші дошкільники перебувають на порозі змінення соціальної ситуації розвитку і соціальної ролі; поведінка дітей пластична під впливом дорослих; соціальний статус дитини в цей період відрізняється амбівалентністю, психологічними новоутвореннями, що набуває дитина на етапі дошкільного дитинства.

Можливості соціального середовища дошкільного закладу, що представлені різноманітністю соціальних ресурсів і ролей, просторово-часовою організацією, дозволяють повно й ефективно реалізувати зміст педагогічного супроводу в старшому дошкільному віці на підставі таких положень:

- освітній процес відображає соціальну сутність навколишнього середовища, його необхідність орієнтувати на особистість дитини, приймати за основний критерій її благо;

- ключова фігура процесу освіти – дитина, тому їй необхідно забезпечити можливість вибору соціальних умов і дозволити перенести відповідальність за нього у сферу власної життєдіяльності;

- інтегроване емоційне і пізнавальне поле розвитку дитини-дошкільника забезпечують дорослі, тому їхня позиція має передбачати усвідомлення, прогнозування й управління можливими змінами;

- перспектива розвитку дитини – набуття соціальних якостей, формування індивідуальної цілісної картини світу, чому сприяє опора на зону найближчого розвитку, врахування сенситивних періодів, орієнтація на специфіку динаміки вікових психологічних новоутворень;

- активна діяльність дитини, заснована на зацікавленні, особистісному сенсі, формує різнобічні мотивації, творчу спрямованість, викликає позитивні емоції, що в сукупності стимулює подальший розвиток соціальності дошкільника;

- стійкість процесу соціального пізнання дитини є важливою характеристикою стабілізації життя дошкільника і потребує узгодженості дій всіх учасників цього процесу [3; 7; 12].

Ми визначаємо педагогічний супровід соціального пізнання дошкільника як діяльність педагога, що охоплює різноманітні види педагогічної взаємодії, які сприяють осмисленню дитиною її ставлення до об'єктів соціального світу і забезпечують оптимальну соціальну інтеграцію в суспільство та спільне з дітьми творче проживання реальності.

Отже, реалізація парадигми педагогічного супроводу має значні можливості для соціального розвитку дитини-дошкільника, активізує всі ресурси соціуму, що забезпечують успішний старт розвитку соціальних якостей дитини.

Реалії сьогодення та досвід спілкування з дітьми засвідчують, що найважливішою психолого-педагогічною проблемою сучасної освіти є пошук методів розвитку особистості, адекватних гуманістичним тенденціям. Як зазначає О. Пометун, інтерактивні методи навчання найбільше відпо-

відають особистісно орієнтованому підходу, адже вони передбачають співнавчання (колективне навчання в праці), за якого дитина і педагог є суб'єктами освітнього процесу [5].

Інтерактивні методи – методи навчання, засновані на взаємодії тих, хто навчається. Зазначимо, що поняття «взаємодія» найчастіше тлумачиться як взаємний зв'язок двох явищ або взаємна підтримка. Взаємодія визначається науковцями як процес впливу об'єктів один на одного, що породжує їхню взаємозумовленість і зв'язок [5; 6; 8; 9].

До інтерактивних методів навчання можна віднести такі, які організують процес соціальної взаємодії, на підставі якого в учасників виникає новий соціальний досвід, що безпосередньо народжується у такому процесі або стає його результатом.

У контексті проблеми нашого дослідження продуктивними є ідеї К. Роджерса, який вивчав можливості гри як методу соціального розвитку. На його думку, основу ігрових технологій, що центруються на дитині, становить уявлення про спонтанність психічного розвитку, внутрішні джерела саморозвитку і потенційні можливості зростання. Процес особистісної реалізації може порушуватися внаслідок несприятливих умов або неадекватної взаємодії із значущими іншими [10].

Основне завдання використання ігрових технологій – створення або відбудова значущих стосунків між суб'єктами гри з метою оптимізації особистісного зростання. Гра як діяльність, що є вільною від примусу, страху, залежності дитини від світу дорослих, є єдиною діяльністю, де дитина отримує можливість вільного самовиявлення та занурення у світ власних почуттів, переживань, думок, бажань.

Розвивальну значущість саме інтерактивної гри підкреслює німецький психолог К. Фопель: «Поняття «гра» важливе, тому що інтерактивні ігри пробуджують у їхніх учасників допитливість, зацікавленість, готовність до позитивного ризику, вони створюють ситуацію випробування й дарують радість відкриттів, що властиво всім іграм. Поняття «інтеракція» включає внутрішню особистісну і міжособистісну комунікації» [11].

Даний метод має деякі специфічні риси: наявність учасників або груп учасників, інтереси яких значною мірою перетинаються; наявність чітко окреслених правил гри, що дає однозначне розуміння меж припустимих дій учасників; наявність конкретної мети, досягнення якої можливе шляхом виконання певних дій у межах установлених правил; взаємодія з іншими учасника-

ми гри в такий спосіб і в тому обсязі, які обирає сам учасник; можливість використання учасниками різних моделей поведінки в процесі досягнення мети; групова рефлексія й підбиття підсумків після закінчення гри.

Одним з основних завдань використання інтерактивної гри є створення умов для того, щоб учасники набули нового для них досвіду соціальної поведінки. Взаємодія в грі є каталізатором соціального розвитку і доповнює систему наявних в учасників знань і уявлень стосовно життєвих ситуацій.

Висновки із проведеного дослідження. Інтерактивну гру ми розглядаємо як діяльність її суб'єктів в умовах соціально-педагогічного контролю, під час якої надається унікальна можливість пізнання себе й інших через пошук засобів міжсуб'єктної взаємодії. Розвивальне поле інтерактивної гри можна визначити як полілог на полімодульному рівні (викладач – студент, педагог – дитина, педагог – педагог, педагог – батьки, педагог – навколишній світ, дитина – навколишній світ тощо) у цілісному співбутті суб'єктів освітнього процесу. Інтерактивна гра цілком природно накладається на процес особистісного розвитку дитини і саме тому може бути ефективною технологією педагогічного впливу на розвиток соціального пізнання дитини за певних умов, які потребують експериментальної перевірки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Андреева Г. Психология социального познания. М.: Аспект-Пресс, 1997. 239 с.
2. Бех І. Психологічний супровід особистісно зорієнтованого виховання. Початкова школа. 2003. № 3. С. 1–6.
3. Бывшева М. Социальное развитие старших дошкольников в образовательном процессе детского сада. Дошкольное воспитание. 2009. № 9. С. 59–63.
4. Головки М., Михеева Е. Проблема педагогического сопровождения детства в контексте современной образовательной парадигмы. Преимущество между дошкольным и начальным образованием: материалы международной научно-практической конференции. Таганрог, 2013. С. 122–126.
5. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід / авт.-уклад.: О. Пометун, Л. Пироженко. К.: АПН, 2002. 135 с.
6. Личностный рост ребенка в дошкольном образовании / В. Кудрявцев, Г. Уразалиева, И. Кириллов. М.: Макс-Пресс, 2005. 390 с.
8. Крутий К. Концептуальні засади психолого-педагогічного супроводу: принципи і техніки. Гуманізація навчально-виховного процесу: збірник наукових праць. Слов'янськ: СДПУ, 2010. Ч. 1. С. 185–198.
9. Липский И. Педагогическое сопровождение развития личности. Волгоград, 2004. С. 280–287.
10. Роджерс К. Взгляд на психотерапию. Становление человека. М., 1994. 480 с.
11. Фопель К. Как научить детей сотрудничать? Психологические игры и упражнения. М.: Генезис, 1998. Т. 1. 160 с.
12. Чеснокова О. Изучение социального познания в детском возрасте. Познание. Общество. Развитие. М., 1996. С. 54–76.